

قواعد درس هشتم دهم مشترک
و درس دوم یازدهم انسانی

اسم فاعل و اسم مفعول و اسم مبالغه

از ویژگی‌های زبان عربی، تأثیر وزن کلمه بر معانی آن است. اینک با چند وزن معروف و کاربردشان در ترجمه آشنا می‌شویم.

۱- اسم فاعل:

اسم فاعل که معادل **صفت فاعلی** در زبان فارسی است به معنای «انجام دهنده یا دارنده حالت» می‌باشد.

خالق: آفریننده - ناظم: نظم دهنده - مُفَكِّر: اندیشه کننده

۲- اسم مفعول:

اسم مفعول که معادل **صفت مفعولی** در زبان فارسی است به معنای «مورد انجام فعل واقع شده» است.

مَنْصُور: یاری شده - مَجْمُوع: جمع شده - مُحْتَرَم: مورد احترام واقع شده

***طریقه ساخت اسم فاعل و مفعول (از فعل های ثلاثی مجرد و مزید):

- **گروه اول:** فعل‌هایی که سوم شخص ماضی آن‌ها (مفرد مذکر غایب / سوم شخص مفرد «مذکر») **۳ حرفی** است (ثلاثی مجرد):

اسم فاعل از این افعال بر وزنِ «**فاعل**» و اسم مفعول آن بر وزن «**مفعول**» است.

اسم فاعل: نَصْرَ ← ناصِر: یاری کننده سَمِعَ ← سامِع: شنونده
 اسم مفعول: ظَلَمَ ← مَظْلُوم: مورد ظلم واقع شده خَلَقَ ← مَخْلُوق: آفریده شده

- **گروه دوم:** فعل‌هایی که سوم شخص ماضی آن‌ها (مفرد مذکر غایب / سوم شخص مفرد «مذکر» «لغائب») علاوه بر ۳ حرف اصلی، حرف یا حروف زائد دارند (ثلاثی مزید):

* **اسم فاعل** از این افعال، از مضارع آن‌ها ساخته می‌شود به این صورت که:
 به جای **حرف اول** آن میم مضموم «**م**» گذاشته و حرکت حرف دوم ریشه (عین الفعل) را مکسور «**ـِ**» می‌کنیم.

عَلَّمَ ← يُعَلِّمُ ← مُعَلِّمٌ

* **اسم مفعول** از این افعال نیز از فعل مضارع ساخته می‌شود و به این صورت که:
 به جای **حرف اول** آن میم مضموم «**م**» گذاشته و حرکت حرف دوم ریشه (عین الفعل) را مفتوح «**ـَ**» می‌کنیم.

شَاهَدَ ← يُشَاهِدُ ← مُشَاهِدٌ

در جدول زیر با اسم فاعل و اسم مفعول برخی افعال آشنا می‌شوید.

صفت مفعولی	اسم مفعول	صفت فاعلی	اسم فاعل	مضارع
کمک شونده	مُسَاعِدٌ	کمک کننده	مُسَاعِدٌ	يُسَاعِدُ
نازل شونده	مُنْزَلٌ	نازل کننده	مُنْزِلٌ	يُنْزِلُ
مورد انتظار	مُنْتَظَرٌ	انتظار کشنده	مُنْتَظِرٌ	يَنْتَظِرُ

-	-	پی‌درپی ریزنده	مُتَسَاقِطٌ	يَتَسَاقِطُ
-	-	قطع شده	مُنْقَطِعٌ	يَنْقَطِعُ

۱- همانطور که مشاهده کردید، **اسم مفعول فقط** از فعل‌های مفعول پذیر (**گذرا / متعدی**) ساخته می‌شود. از این

رو از فعل‌هایی که به شکل تفاعل و یا انفعال هستند اسم مفعول ساخته نمی‌شود.

۲- در مواردی که حرکت عین الفعل گذاشته نشده است برای تشخیص اسم فاعل از اسم مفعول به معنی جمله توجه

می‌کنیم:

العقلُ مُصْلِحٌ كُلِّ أَمْرٍ ← عقل (اصلاح کننده - اصلاح شونده) هر کاری است.

در اینجا، اصلاح کننده معنای درستی به جمله می‌دهد بنابراین آن را اسم فاعل و بر وزن «مُفْعِل» می‌گیریم.

به نمونه‌ای از حالت‌های مختلف اسم فاعل دقت کنید: اسم مفعول نیز به همین شیوه، حالت‌های مختلف را قبول

می‌کند.

مفرد مؤنث : کاتبة

مثنی مذکر: کاتبان / کاتبین

جمع مذکر سالم: کاتبون / کاتبین

مثنی مؤنث : کاتبتان / کاتبتین

جمع مؤنث سالم : کاتبات

جمع مکسر : کُتَّاب

کاتب

نکته: جمع مکسر هر کلمه وزن خاصی ندارد و باید به کتاب لغت مراجعه کرد.

نیام = نائم طلبه = طالب

اسم مبالغه بر بسیاری صفت یا انجام دادن کار دلالت دارد و بر وزن «فَعَالٌ» و «فَعَالَةٌ» است.

غَفَّار (بسیار آمرزنده)
 سَتَّار (بسیار پوشاننده)
 عَلَّامَةٌ (بسیار دانا)
 فَهَّامَةٌ (بسیار فهمیده)

** وزن «فَعَالٌ و فَعَالَةٌ» دو کار برد دیگر نیز دارند:

۱- بر اسم شغل دلالت می‌کند: حَدَّاد: آهنگر ← فَلَاح: کشاورز خَبَّاز: نانوا

۲- بر اسم ابزار، وسیله یا دستگاه دلالت می‌کند. فَتَّاحَةٌ: در باز کن ← ثَلَّاجَةٌ: یخچال نَظَّارَةٌ: عینک

✚ اگر کلمه‌ای جمع مُکَثَّرٌ بود باید اول مفرد آن را پیدا کرده تا براساس وزن آن تشخیص بدهیم که آیا اسم فاعل است یا خیر.

شُعْرَاءُ ← جمع شاعِر ← وزن فاعِل ← اسم فاعل

كُفَّار ← جمع كافر ← وزن فاعل ← اسم فاعل

نکته مهم

کلمه: **آخر** / مونث آن: **آخری** (دیگر) ← اسم تفضیل

کلمه: **آخر** / مونث آن: **آخره** (پایانی) ← اسم فاعل

}